

ESPERANTZA ETA ARAZOAK IPAR EUSKAL HERRIAN

Irisarri '94 inguruan

EMILIO LOPEZ ADAN

Egoera berezian dago Ipar Euskal Herria: euskal nortasuna era modernoaz ezagutzeko eskaera areagotzen ari den bitartean, euskararen etorkizuna inoiz baino beltzagoa da. Hots, azpiegitura ia erorian den unean gainegitura indarberitzen ari da.

Irauteko biak behar ditugu. Hizkuntzarik gabe, hemengo barezitasun sozial eta ekonomikoak ez dira aski azkarrak erakunde propioak justifikatzeko. Eta erakunde horien gabeziaz nekez irauenen dute kultura eta hizkuntza bereziak.

Sozietate euskalduna lurgintzako antzinako bizimoduei lotuta zegoen bitartean, hizkuntzaren iraupena transmisio

naturalean zetan; mediazio politikoak era naturalez erabiltzen zituen alor linguistiko eta sozial tradizionalak. Instituzioak eta irakaskuntza arrotzak ziren, baina diglosia iraupenaren barnean kokatzen zen.

Azken hogeita bost urteotan gure sozietatearen aldakuntzak oso sakonak izan dira. Diglosiarik ez da haboro; bizi-bizian sartu gara hizkuntz ordezkapenean. Hizkuntzan, kulturean eta ekonomian, hala nola mediazio sozialetan karakteristika berriak ageri dera. Oro har, bertako handikiek manipulatzeko zuten sozietate laborari, euskaldun eta fededuna gauza joana da

Non gauden ulertzeko, aldakuntza garrantzitsuenak aipatuko ditut.

• **Hizkuntzaren transmisio familiarak huts egin du.**

Orain, eta bereziki hogeitaz bederdi urtetik behera gazteengan, nabari-nabaria da fenomenoak. Etxetik euskara daukatenak minoria estua dira; ikastolek segurtatu dute hizkuntzaren ezagutza beren ikasleengan, baina lekuan lekuko euskalkien jabe direnak oso gutxi dira. Hitz batez, gurasoek ukan dituzte hizkuntza propioari buruzko azpibalorioak eta transmisiorako utzikeria osoa. Eskolak, komunikabideek eta ingurumenak ez dute oztoporik izan azken belaunaldia deseuskalduntzeko. Egoera hau berria da; adin larriko euskaldunek transmisio naturala bizi izan zuten, eta prozedurak iraunen zuelakoan egon dira luzaz; supazter txokoan eta emeki, kanpoan arrabotsik sortu gabe, euskara biziko zela mila aldiz errepikatu izan da. Egun, gazteekin lan egiten duten hezitzaile eta animatzaile gehienek argi-argia dakusate euskararen desagertze arina. Euskaltzaleen artean kontzientzia berri honek ekar dezake euskararen presentzia publikoari buruzko jarrera erasokorrago bat.

• **Familia politiko nagusiak atzerritatu dira.** Esan nahi baita: duela gutxi arte hemengo sozietatean sortutako handiki eta puxantek bertan zituzten domeinu sozialaren sustariak eta gero sartzen ziren Frantziako alderdi politikoetan. Oro har, Paristik bilatzen zuten hemengo handikia. Orain ez: politikari nagusiak Frantziako alderdien jokuen arabera onartzen edo paratxutatzen dira Ipar Euskal Herrira. Kostaldean, Chaban-Delmas-en itzala nabaria izan da; Miarritzeko borroka

Borotra eta Marie-ren artean Bordeletik edo Paristik ikusita entelegatu behar da. Hemengo sozietatearekin dituzten harremanak azalekoak dira eta ez dituzte, inondik ere, lekuan sortzez eta boterez jauntxo zenak zituen fideltasunaren karga sakonak. Kostaldeko politikari handienak turismo eta espekulazio gorrian sartu dira; beren sustrai ekonomikoak, politikoak bezala, kanpolo haizeen arabera dabiltza. Barnealdean, berriz, Inchauspere inguruko klientelismo tradizionalak iraun egin du: fideltasun politiko-pertsonalean finkatzen diren erdi-mailako hautetsiak ere badira. Baina hemen ere eboluzioa kostaldearen antzekoa izanen dela dirudi: alderdi frantsesek gero eta gehiago laguntzen eta ezartzen dituzte hautetsiak. Ezkerrean joera nabaria da, eta eskuinean, denborarekin, horrelako zerbait gertatuko da: alderdi estatalen ordezkariak izanen dira hautetsiak eta ez batere Euskal Herriko pertsonaiak, alderdi horrekin nonbaiteko paktua egin dutenak. Gero eta gehiago goitik etorritako plangintzak bertako inizatibean gainetik obratzen dira, Eskualdeko Kontratuen aferetan ikusi izan dugunez. Politikari eta herritarren arteko harreman tradizionalen etenak bi ondorio ukan ditu: bat, plangintza politiko eta ekonomiko handiek ez dituztela inoiz kontuan hartu hemengo berezitasunak; bigarrena, berezitasun ekonomiko eta kulturez arduratzen direnak erre presentaziorik gabe aurkitu direla. Hautagai abertzale eta independenteen agertzea utzitako hutsa betetzera dator.

• **Herrian bizi nahi dutenen artean nazionalismoa sartu da.** Eta fenomeno aski berria da. Aranismoaren denboretan, lehen abertzaleek ez zituzten beren ideiak publikoan agertzen. Errepublika baino lehen, PNVarekin nahastu zirenak arrunt eskuindarrak ziren eta nazionalistak baino gehiago kontserbadoreak bezala agertzen ziren bizitza politikoan. Enbata eta ETaren inguruan sortu ziren lehen nazionalista ezkertiarak ez zeuden klase edo multzo sozial definitu batekin lotuak, esan nahi baita ideologian edo mikitantzian ezagunak baziren, ez zirela ekimen sozial edo ekonomikoetan zebiltzan klase baten partaideak; irakaskuntzan eta erlijioan sartuak, opinio-sortzaileak izan ziren, baiana alor honetatik sobera atera gabe. Gaur egun, berriz, abertzaleak talde sozial inportante batzue-

tan sartuak daude. Barnealdean, laborari eta profesionalen artean bereziki: apostu inportantea, zinez. Garapenaren lege e u r k r a t e n a u r k a a r i d i r e n l a b o r a r i g a z t e a k i n d a r g a r r a n t z i t s u a d i r a ; u r t e o s o a n b e r e n h e r r i e t a n f u n t z i o s o z i a l i r a u n k o r r a u k a n n a h i d u t e n p r o f e s i o n a l e t a m e r k a t a r i e k , h o t s , t u r i s m o a r e n e k o n o m i a u d a t i a r r a r e k i n k o n f o r m a t e n e z d i r e n a k , l a b o r a r i h o r i e k i n l o t z e n d i r a b e r e n h e r r i e t a k o b i z i t z a s u s p e r t z e k o . E z d a h a r r i a g a r r i a i z a n e n d a t o r r e n u r t e o t a n h a u t e t s i a b e r t z a l e e n l o p u r u a e m e n d a t z e n b a d a . H e r r i t x i k i e t a e r t a i n e t a n , h a l a n o l a k o n t s e i l u O r o k o r r e a n , p o r t z e n t a i a g u z t i z e s a n k o r b i l a k a t u k o d a . B e s t e g a u z a b a t i z a n e n d e D i p u t a t u e t a S e n a d o r e a k u k a i t e k o , a l o r e l e k t o r a l a k z a b a l a g o a k b a i t i r a : d e m o g r a f i a f e l a e t a , l a b o r a r i e k e t a p r o f e s i o n a l e k p r e s i o - t a l d e g a r r a n t z i t s u a o s a t z e n d u t e , b a i n a e z i n d e z a k e t e e s k u a l d e k o p o p u l a z i o o s o a r e n g i d a r i t z a h a r t u . K o s t a l d e a n , b e r r i z , i n d u s t r i a m o d e r n o a s u s t a t u n a h i d u t e n e n a r t e a n i z a n l e z a k e t e l e k u a a b e r t z a l e e k , i k u s i r i k g o b e r n u a n d e t u r i s m o k r a z i a k l e k u g u t x i u z t e n d i o l a b u r g e s i a r e n a t a l p r o d u k t i b o a r i . E g i a e s a n , a b e r t z a l e e n p r e s e n t z i a p u n t a k o i n i z i a t i b a e k o n o m i k o b a t z u e t a n , h a l a n o l a p l a n g i n t z a s o z i o - e k o n o m i k o r a k o d i r e n e l k a r t e z a h a r e t a b e r r i e t a n , a s k i g a r r a n t z i t s u a d a , b a t e z e r e k o n t u a n h a r t u r i k e m a i t z a e l e k t o r a l e k e m a t e n d i e n e s p a r r u a b a i n o z a b a l a g o a d e l a . B i g a b e z i a : l e h e n a , l a n g i l e e n a r t e a n g a r a t u e z i n a ; b i g a r r e n a , n a b a r i - n a b a r i a d e n a , z e n t r i s m o e t a e s k u i n a r e n g a b e z i a a b e r t z a l e e n a r t e a n . A s p a l d i a n Y b a r n e g a r a y k , g e r o E r r e c a r t e d o L a b e r g u e r i e k z u t e n l e k u a o k u p a t z e k o , g a u z a a s k o a i p a t u d i r a : P N V r e n o p e r a z i o d i s k r e t o a k , L u b e r r i a g a r e n e k i m e n a k , D o n i b a n e L o h i t z u n e n B a d i o l a r e n a g e r t z e a e t a h o n e n a n t z e k o p e r t s o n a i a k . . . I n o i z e z d i r a g a u z a t u . A k a s o , P N V k F r a n t z i a k o i n s t i t u z i o a e t a p r e f e t e i d i e n e r r e s p e t u h a n d i a k b l o k a t z e n d i t u o p e r a z i o h o r i e k . B a i n a n a z k e n h a u P N V i n a r r o s t e k o d i o t . S o z i o l o g i k o k i , n o t a b l e z e n t r i s t a e t a e s k u i n d a r a b e r t z a l e e n e z a g e r t z e a g a u z a b i t x i a i d u r i t z e n z a i t .

• **Euskalduntasuna ignoratzen dutenen kopuruaren hedatu da.** Gero eta gehiago dira, batez ere kostaldean eta barnealdeko hiri nagusietan, euskalduntasunaren ondoan hemen bizi direnak, bainan euskaldunen bizimoduaz edo ekimenetaz ezer jakin gabe. Oinarrian, turismoaren inguruko espekulazioan eta errazkerian bizi den talde nagusia; gero, jubilatutak eta bizi-kali-

tatearen bila etorritako profesionalak; gero, euskararen presentzia publikoa inoiz ezagutu ez duten gazteak. Adin-espektroaren bi muturren artean asko dira hau euskaldunen herria ez balitz bezala gustora bizi direnak. Gainera, sozietate euskaldunak, bere ahuleziaren seinale gisa, oso ongi soportatzen ditu euskaraz jakin gabe bere ondoan edo bere baitan bizi direnak. Euskara ikasteko beharrik ez da, ezta presio administratibo edo sozialik ere. Populazio hau maioritarioa da kostaldeko iparraldean, eta etengabeki hedatzen ari da eraikuntza berriak egiten diren inguruko herrietan; Maule eta Pettaran, hala nola Donapaleun eta Donibane Garazin, irabaztekotan dira.

• **Ezagutza publikoa erdiesteko gero eta legitimitate gahiago daukagu.** Egoera internazionala alde batetik; abertzaleen presentzia handia ekimen ekonomiko eta kulturaletan bestaldetik; gazteen artean mantendutako polo kontestatario iraunkorra; Hegoaldeko Autonomien presentzia ezaguna. Inkestek erakusten dute euskaldungoaren ignorantzian bizi direnen artean ere gehienek onartzen dizkiotela euskarari eta euskaldunei eskubide minimo batzuk, orain arte ukatuak. Politika egoki batek ezin dezake epe labur edo ertainean hemengo gehiengoa euskaldundu edo abertzaletu, baina bai erdiets dezake euskal izatearen ezagutza publikoa, instituzionalizazioa, eta presentzia iraunkor argia eta onartua. Oraindik euskara bizi den Lapurdiko herri ertainetan, non euskalduntasuna renideia modernoak kostaldeko klase dinamikoek eramaten dituzten, euskararen presentzia publikoak egiten ditu urrats handienak, besteen protesta publikorik gabe. Barnealdean abertzaleen emendio politikoa uztartuko balitz euskararen presentzia publikoari buruzko jarrera ausartarekin, urratsak askoz handiagoak izanen lirateke. Beraz, optimista izateko arrazoiak baditugu. Ezagutza politiko-instituzionala erdiesteko bidea aintzina doa, eta euskaldunek beraiek errekuuperatuko balute beren nortasunaren kontzientzia politikoa eta beren hizkuntzaren erbilpen ausarta, gure orga ongi uztartua legoke.

Laburtzeko zera esango nuke:

Heldu gazteen artean nahiko euskaldun badago eta nahiko kontzientziadun egon liteke euskararen iraupena segurtatzeko.

Borroka honetan, norberaren konpromezua eta euskaltzale eta abertzaleen errekupezioko politika boluntarista argia guztiz beharrezkoak dira. Bataila hau galtzekotan, beste gainerakoak hutsaren hurrengo izanen dira. Ikusle anitzen iriztitan, deseuskalduntzea eta frantseseta sobera urrun joan dira dagoeneko, eta boluntarismoari dagokion lekua praktika sozialetan bete ezin da. DEIADAR mugimenduak euskaldun guztiei egin dien dei premiatsua, hots, euskara erabili, erabili eta erabili, euskararen presentzia hedatu, hedatu eta hedatu, egungo kinkari dagokio: hil ala biziko egoeran gaude.

Azpiegitura ahul honen gainean, eta hasieran idatzi dudanez, gainegitura politikoaz ofentsiban ari gara. Europako ziu-dadaniak dituen eskubide normalak jakobinismoa baztertuko duten ber (eta Frantzian hau lortuko dela ez da esana), euskal nortasuna eta euskal hizkuntza era instituzionalaz eza-gutzeko bidea abiatua da.

Honek parada ederra ematen dio euskal nazionalismo berriari behe-mailako eta erdi-mailako lekuan lekuko hautetsi zaharkitu-arroztuak desplazatzeko. Elkar-indartze politiko-sozialaren ondorioz, barnealdean abertzaleak izan daitezke gehien-goia, Hego Lapurdiko herri koskorretan talde nagusia eta hiri nagusietan kontuan hartu beharko den presio-taldea.

Halere, jakobinismoak eta goimailako hautetsiek indar handiak dituzte erresistentzia egiteko. Pentsatu daiteke gizarte dual baten sortzera bultzatuko dutela, turismoaren gaineko ekonomian eta klase nagusi frantses eta frantsestueta finkatua eta populazioaren gehiengo frantsesak legitimatua; euskaldunak minoria gisa eta euskara diglosi egoeran uzteko manera.

Hemengo euskaldun guztientzat, hegoaldekoekin lotura eta batasun premiazoak izanen dira, elkarrekin bizi eta iraun gaitzen.